

DE RECHTSSTAAT, EEN QUICK SCAN

De partijprogramma's voor de verkiezingen 2012 rechtsstatelijk?

RAPPORT VAN DE COMMISSIE RECHTSSTATELIJKHEID
IN PARTIJPROGRAMMA'S

De Rechtsstaat, een Quick Scan

De partijprogramma's voor de verkiezingen 2012 rechtsstatelijk?
Rapport van de Commissie Rechtsstatelijkheid in Partijprogramma's

Den Haag, 30 augustus 2012

Inhoudsopgave

Inleiding.....	(3)
Samenvatting en conclusies.....	(4)
Deel 1. De rechtsstaat als toetsingskader.....	(6)
Deel 2. De trends in de programma's.....	(11)
Deel 3. De toets per programma.....	(14)

Inleiding

De Nederlandse Orde van Advocaten, de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) en de Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) hebben de verkiezingsprogramma's van alle politieke partijen die thans in de Tweede Kamer zijn vertegenwoordigd laten doorlichten op rechtsstatelijkheid. De drie juridische beroepsorganisaties hebben hiertoe in juli 2012 een commissie ingesteld met vooraanstaande deskundigen die de partijprogramma's hebben getoetst, de Commissie Rechtsstatelijkheid in Verkiezingsprogramma's. De Commissie bestaat uit voorzitter mr. A.H. van Delden (voormalig rechtbankpresident en oud-voorzitter van de Raad voor de rechtspraak), mr. H.N. Brouwer (voorzieningenrechter bij kort gedingen), prof. mr. W.J. Veraart (hoogleraar Encyclopedie der Rechtswetenschap en Rechtsfilosofie aan de Vrije Universiteit Amsterdam), prof. dr. I.C. van der Vlies (hoogleraar Staatsrecht en Bestuursrecht aan de Universiteit van Amsterdam), mr. I.N. Weski (strafrechtadvocaat bij Weski Heinrici Advocaten in Rotterdam). De Commissie werd ondersteund door Dr. F. de Vlaming (werkzaam bij de leerstoel Internationaal Strafrecht van de Universiteit van Amsterdam).

De Commissie heeft middels een zogenaamde *quick scan* de partijprogramma's getoetst aan de minimale vereisten van de rechtsstaat. Hierbij was de tekst van de partijprogramma's leidend, in het geval van de VVD betrof dit het conceptverkiezingsprogramma. Er heeft geen nadere informatie-uitwisseling plaatsgevonden tussen de Commissie en de partijen. In het eerste deel van het rapport zet de Commissie uiteen wat onder de minimale vereisten van de rechtsstaat wordt verstaan. In deel 2 doet de Commissie verslag van de algemene trends die het in de partijprogramma's heeft gesignaleerd. Het derde deel bevat opmerkingen van de Commissie over de tien individuele partijprogramma's. Aan het begin van dit rapport vat de Commissie haar bevindingen en conclusies samen.

Samenvatting en conclusies

Opzet en toetsingskader

In dit rapport worden de teksten van verkiezingsprogramma's van tien politieke partijen die momenteel in de Tweede Kamer zitten en deelnemen aan de verkiezingen op 12 september 2012 voor de Tweede Kamer getoetst op de vraag of zij voldoen aan minimale eisen van rechtsstatelijkheid. Daarbij werkt de Commissie met een toetsingskader dat uitgaat van de gedachte dat een rechtsstaat er primair is om burgers tegen overheidswillekeur te beschermen en in dat kader waarborgen biedt op drie gebieden:

- 1) De rechtsstaat geeft garanties ten aanzien van een voorspelbare overheid die zich aan de voor haar geldende regels houdt en in evenredigheid recht doet aan allen die door haar geraakt kunnen worden;
- 2) De rechtsstaat biedt alle ingezetenen elementaire rechtsbescherming op het terrein van grondrechten en mensenrechten.
- 3) De rechtsstaat verleent iedereen een effectieve toegang tot een onpartijdige en onafhankelijke rechter.

De Commissie heeft slechts een *quick scan* verricht. Dat houdt in dat de tekst van de verkiezingsprogramma's tot uitgangspunt is genomen en dat er over het onderzoek met geen van de betrokken partijen een nadere uitwisseling van informatie heeft plaatsgevonden.

In deel 2 signaleert de Commissie enkele algemene trends in de programma's met betrekking tot deze drie thema's. In deel 3 zijn de individuele programma's getoetst op minimumeisen ten aanzien van de drie genoemde deelgebieden van de rechtstaat.

Belangrijkste conclusies

De Commissie constateert dat partijen rechtsstatelijke waarden doorgaans belangrijk vinden, maar dat dat niet steeds doorklinkt in de concrete voorstellen in de verkiezingsprogramma's. Een aantal programma's bevatten innovatieve voorstellen op het terrein van de rechtsstaat.

De Commissie signaleert enkele algemene trends die in rechtsstatelijk opzicht vragen oproepen. In veel programma's wordt bureaucratie als iets wat per definitie slecht is afgeschilderd, waarin rigoures moet worden gesneden. De Commissie merkt in dit kader op dat bureaucratie – een neerbuigend woord voor administratie – niet zonder meer slecht is, want binnen een rechtsstaat vervult zij een essentiële functie door het voorspelbaar en controleerbaar maken van de uitoefening van overheidsmacht: het schrappen van bureaucratie kent dus een begrenzing die door partijen niet wordt benoemd.

Een andere opvallende trend is dat meer dan in de verkiezingsprogramma's van 2010 veel partijen naar het strafrecht grijpen als antwoord op tal van maatschappelijke problemen. Drie zaken vallen daarbij op. Ten eerste dat een aantal partijen door middel van het strafrecht ook moeilijk definieerbare verschijnselen zoals 'hufterigheid' en onfatsoen wensen aan te pakken, hetgeen vragen oproept over de afbakening van dergelijk 'delicten'. Ten tweede is er de

tendens om, vaak gekoppeld aan specifieke misdrijven, harder te willen straffen, soms gecombineerd met de invoering van minimumstraffen. Ten derde doen opvallend veel partijen voorstellen die zich richten op de versterking van de rechtspositie van slachtoffers van misdrijven tijdens en rondom het strafproces. De Commissie meent dat al deze voorstellen hun begrenzing vinden in het recht van de verdachte op een behoorlijk proces voor een onafhankelijke en onpartijdige rechter. Enerzijds is een verdachte nog geen dader en geldt een vermoeden van onschuld in zijn of haar voordeel, totdat het tegendeel bewezen is. Anderzijds moet de rechter in staat blijven het belang van proportionaliteit tussen de hoogte van de straf, de ernst van het feit en de mate van schuld steeds in het oog te houden. Op deze rechtsstatelijke begrenzing van het strafrecht wordt door de meeste partijen echter niet ingegaan.

De Commissie constateert voorts dat veel partijen mensenrechten en grondrechten tot leidraad maken voor hun nationale en internationale beleidsvoorstellen. Er worden veel voorstellen gedaan tegen discriminatie van en geweld tegen bepaalde groepen zoals homo's en lesbo's.

Sommige voorstellen gaan lijnrecht in tegen rechtsstatelijke waarden op het gebied van rechtsbescherming en rechtsgelijkheid. De PVV en in mindere mate de SGP bepleiten verregaande beperkingen op de fundamentele vrijheden van moslims die niet voor andere geloofsgroepen en burgers worden gesteld. Het zijn deze voorstellen waarvan de Commissie zegt dat zij de minimale toetsing van rechtsstatelijkheid niet kunnen doorstaan en om die reden een negatief oordeel hebben gekregen.

Op het gebied van immigratie en inburgering stellen VVD en PVV voor om veel strengere eisen op te leggen aan immigranten, huwelijksmigranten en in Nederland wonende partners van immigranten, bijvoorbeeld met betrekking tot hun kennis van de Nederlandse taal, maar gaan daarbij niet in op mogelijk inbreuk op in Nederland geldende mensenrechten.

De SGP en de VVD geven aan dat Europese regels geen belemmering mogen zijn bij immigratiebeleid en wekken daarbij de indruk deze regels niet of in mindere mate te willen toepassen. De commissie meent dat genoemde partijen met deze voorstellen onvoldoende rekening houden met het rechtsstatelijk belang van een voorspelbare en regelgeleide overheid.

De Commissie hoopt dat dit rapport een meer prominente plek geeft aan het onderwerp van de rechtstaat binnen de discussie over de toekomst van Nederland en ook dat het de kiezer zal stimuleren partijprogramma's goed te lezen!

Deel 1. De rechtsstaat als toetsingskader

We leven in Nederland in een democratische rechtsstaat. Democratie betekent onder andere dat we als burgers van Nederland zelf kunnen deelnemen aan het bestuur, door het uitoefenen van ons stemrecht of door ons te laten verkiezen in politieke organen zoals de gemeenteraad of de Tweede Kamer. Democratie beoogt voor burgers invloed op belangrijke besluiten en wetgeving te realiseren. Bij het belang van democratie kan iedereen zich wel een voorstelling maken.

Dat Nederland ook een rechtsstaat is, en dat dat van grote waarde is, wordt door iedereen wel onderschreven. Het is echter minder gemakkelijk om aan te geven wat daarvoor precies te eisen zijn. Er bestaan veel verschillende meningen over wat een rechtsstaat precies inhoudt. In dit rapport willen we ons beperken tot een beperkte definitie van rechtsstaat, die zo basaal en politiek neutraal mogelijk is.

Waarom een rechtsstaat?

De organisatie van een staat als rechtsstaat beschermt ons als ingezetenen tegen willekeur van de overheid. De overheid oefent een grote macht over ons uit en kan die macht ook misbruiken, ook als zij democratisch georganiseerd is. De politieke meerderheid kan bijvoorbeeld maatregelen treffen waardoor individuele burgers of specifieke minderheden in ernstige mate in hun grondrechten of vrijheden worden geschaad.

Een rechtsstaat legt de macht van de overheid aan banden door haar te binden aan een aantal – vaak in de grondwet of in internationale mensenrechtenverdragen vastgelegde – beperkende regels en afspraken. Elementen die in dit kader steeds worden genoemd zijn: een vorm van machtsevenwicht ('checks & balances') tussen wetgevende, bestuurlijke en rechtsprekende macht; toegang tot een onafhankelijke rechter; bescherming van grondrechten en fundamentele vrijheden; en ten slotte de onderworpenheid van het bestuur aan het recht.

Politieke meningsverschillen

Ten aanzien van al deze elementen bestaan meningsverschillen over de wijze waarop zij er in het ideale geval zouden moeten uitzien. Een voorbeeld is de discussie die al vele jaren wordt gevoerd over constitutionele toetsing. Is het uit een oogpunt van machtsevenwicht wenselijk om over een nationaal constitutioneel hof te beschikken dat de bevoegdheid heeft om wetten te toetsen aan de Grondwet? In tegenstelling tot veruit de meeste andere landen beschikken wij in Nederland niet over een constitutioneel hof. Een ander actueel voorbeeld is de discussie over de reikwijdte van de bescherming van mensenrechten, zoals die bijvoorbeeld wordt geboden door het Europese Hof van de Rechten van de Mens in Straatsburg. Gaat die bescherming wellicht te ver of juist nog niet ver genoeg? Bovendien is er verschil van mening over de *hoeveelheid* en *typen* grondrechten waarop burgers zich tegenover de overheid zouden moeten kunnen beroepen. Gaat het alleen om politieke rechten en vrijheidsrechten (zoals algemeen kiesrecht, vrijheid van meningsuiting en vrijheid van godsdienst, het recht op

fysieke integriteit) of ook om zogeheten 'tweede generatie'-grondrechten (zoals recht op onderwijs of recht op werk)?

Focus commissie: een minimale rechtsstatelijke toetsing

In het kader van deze rapportage zullen politiek beladen discussies over de meest wenselijke invulling van rechtsstatelijke principes zoveel mogelijk buiten beeld blijven. In plaats daarvan wordt een minimale invalshoek gekozen. Bij de toetsing van de teksten van verkiezingsprogramma's van tien politieke partijen – gebruikmakend van de meest definitieve versies die in juli 2012 beschikbaar waren – zal op enkele punten worden beoordeeld of zij met minimale vereisten van rechtsstatelijkheid in overeenstemming zijn. Het gaat hier om een zogeheten *quick scan*: de tekst van de programma's is leidend en er vindt over de tekst geen nadere uitwisseling van informatie plaats tussen partijen en de commissie. Over de werkwijze van de commissie en het gehanteerde toetsingskader zijn de betrokken politieke partijen in juli 2012 geïnformeerd.

Onder minimale vereisten van rechtsstatelijkheid verstaat dit rapport vereisten die zo elementair zijn dat zij binnen vrijwel elke definitie van rechtsstatelijkheid vallen. Het gaat met andere woorden om rechtsstatelijke vereisten die in politiek opzicht zo neutraal mogelijk zijn en die door in beginsel iedereen die aan een rechtsstaat waarde hecht kunnen worden onderschreven en nationaal en internationaal door rechtscolleges en staten als zodanig worden aanvaard.

Toetsingskader: drie rechtsstatelijke minimumeisen

In dit rapport worden de teksten van verkiezingsprogramma's van tien politieke partijen die thans in de Tweede Kamer zitten en deelnemen aan de komende verkiezingen voor de Tweede Kamer getoetst op de vraag of zij voldoen aan drie rechtsstatelijke minimumeisen. Deze toetsing is niet uitputtend: een programma dat deze snelle toetsing "doorstaat", verwerft daarmee nog niet het keurmerk 'rechtsstatelijk'. Hooguit kan worden gezegd dat de tekst van het betreffende programma op de onderzochte punten naar het oordeel van de commissie boven de gestelde minimumnorm blijft.

Het toetsingskader formuleert drempelnormen op de volgende drie thema's: 1) een voorspelbare en regelgeleide overheid 2) fundamentele rechtsbescherming en 3) toegang tot een onafhankelijke rechter. Hieronder zullen de op deze drie thema's gehanteerde drempelnormen worden geformuleerd en in het kort worden toegelicht.

Eerste minimumeis: de overheid houdt zich aan voor haar geldende regels en oefent haar macht niet willekeurig uit

De uitoefening van overheidsmacht kan omslaan in willekeur. Dat kan gebeuren wanneer de overheid zich niet of niet consequent aan de geldende regels houdt. Een beperkte definitie van een rechtsstaat luidt daarom: een staat is een rechtsstaat wanneer de overheid zich aan de voor haar geldende regels houdt en in evenredigheid recht doet aan allen die door haar regels geraakt kunnen worden. Wanneer de overheid haar administratie niet op peil houdt of geen eenduidig of kenbaar beleid formuleert, kan het handelen van de overheid ook een grillig en

daarmee voor de burgers onvoorspelbaar karakter krijgen. Om diezelfde reden is het uit rechtsstatelijk oogpunt in beginsel "not done" om regels toe te passen op situaties die zich voordeden op een moment waarop de betreffende wet of maatregel nog niet was te voorzien. In artikel 16 van de Nederlandse Grondwet staat een uitwerking van het legaliteitsbeginsel: "Geen feit is strafbaar dan uit kracht van een daaraan voorafgegane wettelijke strafbepaling."

In andere woorden, een betrouwbare overheid is een overheid die rechtszekerheid biedt. Dat houdt in dat zij voorspelbaar is in haar handelen doordat zij zich aan haar eigen en aan voor haar geldende (bijvoorbeeld internationale of Europese) regels houdt en een inbreuk op dit beginsel kan rechtvaardigen.

Samenvattend:

1. De overheid houdt zich aan voor haar geldende regels en houdt de burgers aan regels waarvan zij tijdig kennis hebben kunnen nemen en hun gedrag op hebben kunnen afstemmen.

1.1. Een voorspelbare overheid houdt zich aan de eigen regels en aan de regels waaraan zij zich internationaal en in Europees verband heeft gebonden.

1.2. De overheid zorgt ervoor dat zij haar handelen baseert op rechtmatig beleid en dat zij haar macht op een van tevoren kenbare en achteraf controleerbare wijze uitoefent.

1.3. Ten aanzien van het strafrecht geldt dat niemand gestraft mag worden voor iets dat nog niet strafbaar was op het moment dat het feit werd begaan (legaliteitsbeginsel).

Tweede minimumeis: elementaire rechtsbescherming

Een basisfunctie van een rechtsstaat is het bieden van elementaire rechtsbescherming aan kwetsbare groepen in de samenleving. In vrijwel elk land bestaan er bijvoorbeeld bevolkingsgroepen die door hun afwijkende levenswijze niet tot de dominante meerderheid behoren. De meerderheidsregel van het democratische besluitvormingsproces kan ertoe leiden dat de fundamentele vrijheden van deze minderheidsgroepen worden miskend. Effectieve rechtsbescherming moet dat gebrek compenseren.

Op veel plaatsen in de wereld worden mensen onderdrukt vanwege hun geloof of levensovertuiging, seksuele geaardheid of geslacht. Het juridisch uitsluiten van mensen die er een afwijkende levensstijl op na houden, is een voorbeeld van ontrechting: een doelgerichte poging om specifieke groepen mensen te beschadigen in hun vermogen om als volwaardig rechtssubject in vrijheid te kunnen leven en in het politiek, sociaal en economisch leven te participeren. Het tegengaan van politieke maatregelen die groepen mensen van fundamentele vrijheden beroven, is een rechtsstatelijke minimumeis.

Over reikwijdte, rangorde en onderlinge verhouding van grondrechten bestaan veel politieke en juridische discussie. Tot het recente verleden behoren discussies over weigerambtenaren, over een mogelijk verbod op de Joodse en Islamitische religieuze slacht, over jongensbesnijdenis, en over vrijheden op het internet en de grenzen van het recht op privacy.

Wat opvalt aan deze discussies is dat zij breeduit worden gevoerd en als zodanig een goed voorbeeld zijn van waar het in een democratie om gaat: dat er vrijelijk, levendig en soms stevig gedebatteerd wordt over fundamentele kwesties. Bovendien laten deze kwesties zien dat er voor veel van de posities binnen deze debatten – ook vanuit rechtsstatelijk oogpunt – wel iets te zeggen valt. Met andere woorden, ook als het gaat om grondrechten is een rechtsstaat een vorm van samenleven die nog veel verschillende uitwerkingen openlaat, en waarbinnen mensen worden aangemoedigd begrip op te brengen voor elkaars afwijkende standpunt.

De commissie wenst geen partij te kiezen in deze discussies. Zij zal ook geen integrale toetsing verrichten naar de mate waarin de lange lijst bestaande grondrechten en voor Nederland geldende mensenrechten in de verschillende verkiezingsprogramma's wordt gehonoreerd of uitgewerkt. Wat de commissie wel doet is een rechtsstatelijke ondergrens formuleren. Politieke voorstellen die er eenzijdig op gericht zijn om specifieke groepen mensen van de bescherming of uitoefening van fundamentele grond- en mensenrechten uit te sluiten, voldoen niet aan de minimumnorm omdat zij direct ingaan tegen de kernfunctie van de rechtsstaat: het bieden van een elementaire rechtsbescherming aan allen die zich op het grondgebied van een staat bevinden. Onder de fundamentele rechten verstaat de commissie slechts de zogeheten klassieke grondrechten. Dat zijn de politieke rechten (waaronder het actief en passief kiesrecht), de vrijheidsrechten (bijvoorbeeld de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst), in samenhang met het non-discriminatie beginsel zoals dat onder meer geformuleerd is in het eerste artikel van de Nederlandse Grondwet.

Samenvattend:

2. Alle ingezetenen genieten elementaire rechtsbescherming in de uitoefening van hun meest fundamentele grondrechten en mensenrechten.

2.1. Politieke voorstellen die er eenzijdig op zijn gericht om groepen mensen van de uitoefening of de bescherming van fundamentele rechten uit te sluiten, voldoen niet aan de minimumnorm.

2.2. Onder fundamentele grondrechten en mensenrechten worden in dit verband politieke rechten en vrijheidsrechten, al dan niet in samenhang met het non-discriminatiebeginsel, verstaan.

Derde minimumeis: effectieve toegang tot de onafhankelijke en onpartijdige rechter

Rechtstoegang, een effectieve toegang van eenieder tot de rechter, behoort tot de harde kern van de rechtsstaat. Voor een verdachte van een strafbaar feit is het van essentieel belang dat hij tijdig voor een rechter wordt geleid. Zijn aanhouding kan willekeurig zijn: een rechter is in staat te beoordelen of de aanklacht terecht is en of de verdachte rechtmatig kan worden vastgehouden.

De uitzichtloosheid van de positie van gevangenen die op vele plaatsen in de wereld zonder vorm van proces en zonder duidelijke aanklacht worden vastgehouden, laat zien waarom een effectieve toegang tot de rechter een rechtsstatelijke minimumeis is.

Bij rechtstoegang gaat het echter niet alleen om de precare positie van degenen die onvrijwillig, door gevangenhouding, in de macht van de overheid zijn geraakt. Het gaat in het algemeen om het recht van burgers en andere ingezetenen om hun geschillen met de overheid of met elkaar aan onafhankelijke en onpartijdige gerechten voor te leggen. De Nederlandse Grondwet bepaalt in artikel 17 dat niemand tegen zijn wil mag worden afgehouden van de rechter die de wet hem toekent. Uit vrije wil mag een burger zijn geschil aan een andere instantie dan de rechter voorleggen, maar de overheid mag een beroep op de rechter niet onmogelijk maken.

De derde minimumeis waaraan de commissie de partijprogramma's toetst is of er een effectieve toegang tot de rechter wordt geboden. Dat houdt in de eerste plaats in dat er een solide rechterlijke organisatie moet bestaan: een organisatie waarin rechters de aan hen voorgelegde geschillen enerzijds tijdig en efficiënt kunnen beslissen, maar anderzijds ook de tijd hebben om kwalitatief goede vonnissen te wijzen. In de tweede plaats moeten rechters hun ambt onafhankelijk en onpartijdig kunnen uitoefenen. Onafhankelijk betekent hier: in voldoende mate autonoom ten opzichte van wetgevende en uitvoerende macht. Met onpartijdig wordt hier bedoeld: ongevoelig voor druk vanuit procespartijen of vanuit de samenleving om een vooringenomen positie ten opzichte van één van de procespartijen in te nemen.

Voorts moeten rechtzoekenden ook een reële mogelijkheid hebben om een gerechtelijke procedure te voeren. Een toegang tot de rechter die slechts op papier bestaat, omdat een burger door feitelijke belemmeringen (zoals exorbitant hoge kosten) stelselmatig van het voeren van een proces wordt afgehouden, is onvoldoende.

In het kader van deze derde toets betreft de commissie nadrukkelijk ook het recht op een behoorlijk proces (zoals bijvoorbeeld neergelegd in artikel 6 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, het EVRM). In strafzaken betekent dit onder meer dat een verdachte van een strafbaar feit voor onschuldig moet worden gehouden totdat het feit waarvan hij wordt beschuldigd, daadwerkelijk is bewezen. De verdachte heeft het recht om te worden gehoord en op een tijdige, onpartijdige en onafhankelijke behandeling van zijn zaak.

Samenvattend:

3. Er bestaat een effectieve toegang tot de onafhankelijke rechter.

3.1. Er bestaat een efficiënte en solide rechterlijke organisatie, waarin rechters tijdig beslissen.

3.2. Rechters moeten hun ambt onafhankelijk en onpartijdig kunnen uitoefenen.

3.3. Rechtzoekenden hebben recht op een behoorlijk proces en kunnen hun geschillen tijdig aan een onafhankelijke en onpartijdige rechter voorleggen.

3.4. In strafzaken heeft de verdachte van een strafbaar feit recht op een behoorlijk proces en wordt voor onschuldig gehouden totdat het tegendeel bewezen is.

Deel 2. De trends in de programma's

De tien onderzochte verkiezingsprogramma's besteden wel aandacht aan thema's die de rechtsstaat raken, maar maken het zelden tot een prioriteit. De meeste partijen spreken zich uit voor een betere bescherming van grondrechten en zien het belang van een effectieve toegang tot de onafhankelijke rechter.

Innovatie

Veel partijen doen waardevolle suggesties met betrekking tot de inrichting van de Nederlandse rechtsstaat. De CU, D66, GL en de PvdD stellen bijvoorbeeld voor om het verbod op te heffen om wetten te toetsen aan de Grondwet met als doel een betere bescherming te realiseren van de grondrechten. Dit voorstel gaat soms gepaard met het plan om een nationaal constitutioneel hof op te richten dat in hoogste instantie kan besluiten over de grondwettelijkheid van wetten. De SP en de PvdD stellen voor om de werking van de Wet Openbaarheid Bestuur (WOB) te verruimen om het burgers makkelijker te maken informatie van de overheid te verkrijgen. Deze partijen willen tevens een betere bescherming van klokkenluiders. Zonder inhoudelijk te willen oordelen over de merites van deze voorstellen, is de Commissie verheugd te constateren dat politieke partijen innovatieve voorstellen doen ten aanzien van de (werking van de) rechtsstaat in Nederland.

Kloof tussen woord en daad

In het algemeen constateert de Commissie dat veel partijen hun algemene positieve grondhouding ten opzichte van rechtsstatelijke verworvenheden zoals mensenrechten niet consequent doorvertalen in een alertheid op de rechtsstaat wanneer deze partijen stevige beleidsvoorstellen doen. Het gaat dan bijvoorbeeld om maatregelen die tot doel hebben criminaliteit (veel) strenger te bestraffen, de rol van slachtoffers tijdens het strafproces te vergroten of de instroom van (gezins-)migranten verregaand te beperken. Juist bij dat soort maatregelen zou het partijen die de rechtsstaat goedgezind zijn, sieren duidelijk te maken hoe die plannen zich verhouden tot de elementaire bescherming van in Nederland geldende grondrechten en direct werkende mensenrechten uit internationale verdragen waarbij Nederland partij is. Door dat na te laten wekken partijen soms de indruk dat zij aan de rechtsstaat vooral lippen dienst willen bewijzen of rechtsstatelijke instrumenten zoals mensenrechten selectief – voor zover het in de eigen plannen past – wensen in te zetten.

"You cannot have it all"

In het verlengde daarvan constateert de Commissie soms onevenwichtigheden in de wijze waarop partijen voorstellen doen ter verbetering van de bescherming van fundamentele rechten voor de burger. Veel partijen leggen bijvoorbeeld de nadruk op de noodzaak van een betere bescherming van het recht op privacy, met name met betrekking tot gegevens die via het – liefst zo vrij en toegankelijk mogelijke – internet worden verspreid. Tegelijkertijd constateert de Commissie dat partijen die zich inzetten voor een betere bescherming van het recht op privacy soms óók voorstellen doen om bijvoorbeeld opsporingsorganen een maximale toegang te bieden tot beschermde of anoniem verkregen data in geval van ernstige

misdrijven. Het is volgens de Commissie echter van tweeën één: *of* men pleit voor een zware privacybescherming waarbij men dan zou moeten toegeven dat dat ook zijn grenzen stelt aan de opsporing van misdrijven; *of* men geeft prioriteit aan de opsporing van ernstige misdrijven en legt daarbij eerlijk uit dat men een inperking van privacy-rechten om die reden accepteert. Met dat type duidelijkheid is uiteindelijk ook de rechtsstaat – die uiteraard vele politieke uitwerkingen toelaat – het meest gebaat.

De Commissie signaleert voorts een aantal trends met betrekking tot de drie in de inleiding genoemde rechtsstatelijke thema's.

2.1 Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Een opmerkelijke trend betreft de oproep van een groot aantal partijen tot de 'bestrijding van de bureaucratie', ook vertaald naar als lastig ervaren 'regeljtjes' (PvdA) en 'politie die vooral op straat te zien moet zijn' (CDA, GL, PvdA, PVV, SGP, SP en VVD). De Commissie merkt hierbij op dat bureaucratie ervoor kan zorgen dat de besluitvorming door de overheid voorspelbaar, transparant, betrouwbaar en controleerbaar is. Het stelt de burger in staat op de overheid te kunnen vertrouwen en te anticiperen – men weet wat men kan verwachten – en op zorgvuldigheid en rechtmatigheid van haar beleid te toetsen. Bureaucratie – een neerbuigend woord voor administratie – is dus niet zonder meer in negatieve zin op te vatten.

Verslaglegging van wat men doet, archivering en het op peil houden van een deugdelijke administratie zijn immers ook essentiële mechanismes door middel waarvan bestuursorganen objectiveerbaar verantwoording kunnen afleggen voor hun handelen. Bureaucratie vervult daarmee een belangrijke schakel in het functioneren van de democratische rechtsstaat. De strijd tegen bureaucratie zoals in verschillende partijprogramma's wordt voorgesteld kan een goed uitgangspunt zijn (waar het een als het ware paarse krokodil aan formulierenverslaving zou betreffen), maar ontbeert volgens de Commissie een expliciete begrenzing, om te voorkomen dat een pijler van de rechtsstaat – een voorspelbare en regelgeleide en daardoor betrouwbare en controleerbare overheid - averij oploopt.

2.2 Elementaire rechtsbescherming

Terwijl de meeste programma's niet systematisch terugrijpen op grondrechten en mensenrechten komt het thema van elementaire rechtsbescherming regelmatig voor. Voor een aantal partijen staat de promotie van mensenrechten vooral centraal in het buitenlands beleid en internationale samenwerking (CU, GL, D66, PvdA). GroenLinks en de PvdA dringen aan op de snelle ratificatie van het VN Verdrag inzake rechten van personen met een beperking. Verschillende partijen spreken zich uit voor een betere naleving van het VN Kinderverdrag en het Vluchtelingenverdrag en een humanere behandeling van asielzoekers, in het bijzonder minderjarige asielzoekers (CU, D66, GL, PvdA). De SP wil een betere balans en integratie tussen klassieke grondrechten en sociaal economische mensenrechten.

Een aantal partijen doet voorstellen om verschillende vormen van discriminatie tegen te gaan. Zo willen enkele partijen uitbreiding van de grondwettelijke bepaling hieromtrent en worden voorstellen geformuleerd tegen discriminatie op basis van sekse en seksuele voorkeur op het gebied van arbeid, onderwijs, immigratie, adoptie en partnerschap (GL, SP, VVD).

De Commissie constateert ook dat sommige voorstellen lijnrecht in gaan tegen rechtsstatelijke waarden. De PVV bepleit bijvoorbeeld verregaande beperkingen op de fundamentele vrijheden van moslims die niet voor andere geloofsgroepen worden gesteld, vooral waar het de vrijheid van godsdienst, het recht op vereniging en vrije meningsuiting betreft (geen moskee binnen de bebouwde kom, Koranverbod, belastingheffing op het dragen van hoofddoekjes enz.). Ook de SGP stelt expliciet dat specifiek de godsdienstvrijheid van moslims op een aantal punten inperking verdient.

Op het gebied van immigratie en inburgering pleiten sommige partijen voor veel strengere eisen voor immigranten, huwelijksmigranten en in Nederland wonende partners van immigranten, bijvoorbeeld met betrekking tot hun kennis van de Nederlandse taal (CDA, PVV, VVD). De Commissie constateert dat partijen zich helaas niet uitlaten over mogelijke spanningen tussen deze voorstellen en voor de hand liggende inbreuken op mensenrechten. Eisen aan immigranten en inburgeraars dienen in overeenstemming te zijn met binnen Nederland geldende mensenrechten.

2.3 Effectieve toegang tot de onafhankelijke en onpartijdige rechter

Er is in de partijprogramma's opvallend veel aandacht voor onderwerpen die het strafrecht raken. Meer dan in de verkiezingsprogramma's van 2010 grijpen veel partijen naar het strafrecht als antwoord op tal van maatschappelijke problemen. Het gaat dan niet alleen om criminaliteit, maar ook om andere problemen zoals de verharding van de maatschappij, ongewenst gedrag of illegaliteit. Er is een aantal opvallende trends op dit gebied.

De eerste trend betreft de breed gedragen wens om daders van misdrijven 'flink aan te pakken' of strenger te straffen, soms in combinatie met het voorstel om minimumstraffen in te voeren. Dergelijke voorstellen worden meestal gedaan voor bepaalde categorieën van misdrijven. (CDA, CU, D66, PvdA, PVV, SGP, SP, VVD). Ten aanzien van deze wensen merkt de Commissie op dat, in het kader van het recht van de verdachte op een behoorlijk proces, de rechter in staat moet blijven het belang van proportionaliteit tussen de hoogte van de straf, de ernst van het begane feit en de mate van verwijtbaarheid steeds in het oog te houden.

De tweede trend betreffen de voorstellen, gericht op de versterking van de rechtspositie van slachtoffers van misdrijven tijdens en rondom het strafproces (CDA, GL, PvdA, PvdD, SGP, SP, VVD). De Commissie merkt in dit kader op dat ieder voorstel op dit gebied een begrenzing behoort te krijgen in het recht van de verdachte op een eerlijk proces waarin het vermoeden van onschuld (een verdachte is nog geen dader) en de toegang tot een onafhankelijke en onpartijdige rechter gewaarborgd zijn.

Deel 3. De toets per programma

Hieronder volgen enkele opmerkingen over voorstellen in individuele partijprogramma's die de rechtsstaat raken. Soms worden voorstellen genoemd omdat deze volgens de Commissie juist goed kunnen passen bij de minimumeisen van de rechtsstaat. Een dergelijk positief oordeel betekent slechts dat dergelijke voorstellen tegen de achtergrond van het door de Commissie gehanteerde toetsingskader in positieve zin opvallen. Betrekkelijk veel voorstellen die worden besproken bergem naar het oordeel van de Commissie het *risico* in zich dat zij, zonder verdere toelichting, met rechtsstatelijke vereisten zouden kunnen botsen. Het gaat dan om voorstellen die door de wijze waarop zij in de programma's geformuleerd zijn, uit rechtsstatelijk oogpunt vragen oproepen en om een nadere nuancerende uitleg of uitwerking vragen. Ten slotte noemt de Commissie enkele voorstellen die naar haar oordeel evident met de rechtsstaat strijden. Een dergelijk negatief oordeel geldt voor relatief weinig voorstellen.

De Commissie herhaalt dat het hierbij gaat om een snelle toets (een zogeheten *quickscan*). Het doel van de rapportage is vooral om enerzijds de kiezer voor te lichten over ambities van partijen op het terrein van de rechtsstaat en anderzijds om partijen en burgers beter bewust te maken van het belang van het vertalen van rechtsstatelijke uitgangspunten naar concrete beleidsvoorstellen en het debat hierover aan te zwengelen.

Bij letterlijke citaten wordt telkens tussen haakjes naar de desbetreffende bladzijde in het verkiezingsprogramma verwezen van de partij die besproken wordt. De partijprogramma's staan in alfabetische volgorde.

CDA

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

Het CDA pleit voor een harmonisatie van regels op het terrein van immigratie binnen de Europese Unie. (13)

Vraagteken:

Het CDA wil 'onfatsoen, hufterigheid, vervuiling en verkeerswangedrag' strenger en sneller straffen. (39) Deze voorstellen kunnen het nadeel hebben dat de genoemde vormen van gedrag moeilijk zijn af te bakenen en bestraffing dus tot willekeur kan leiden.

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

Het CDA noemt de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging een "wezenskenmerk van de Nederlandse samenleving". (19)

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Positief:

Het CDA formuleert een aantal innoverende voorstellen ten aanzien van een reorganisatie van de rechterlijke macht. Door invoering van een "tweefasenstructuur" wil men de positie van het slachtoffer versterken zonder de positie van de verdachte aan te tasten: "Bij ernstige strafzaken met slachtoffer zal de rechter zich eerst moeten uitspreken of een verdachte echt de dader is, vervolgens krijgt het slachtoffer de gelegenheid om zijn ervaring ten aanzien van het strafbare feit naar voren te brengen."(76)

Voorts meent het CDA dat rechters hun vonnissen beter en begrijpelijker moeten motiveren. (76)

Het CDA stelt ook voor om zaken sneller af te doen en procedures "waar mogelijk" minder formeel te maken. (39, 40) De partij stelt dat de rechter "voor iedereen toegankelijk en betaalbaar" dient te blijven. (78)

CU

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

De CU verklaart de rechtsstatelijke beginselen "leidend bij de strijd tegen terrorisme en radicalisering." (12)

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is voor de CU 'het fundament van alle andere grondrechtelijke vrijheden'. (7) De CU stelt dat er geen rangorde is van de vrijheidsrechten. De CU wil het in de grondwet neergelegde gelijkheidsbeginsel uitbreiden 'zodat ook discriminatie op basis van handicap of geaardheid wordt tegengegaan'. (21)

De CU is voorstander van invoering van een Constitutioneel Hof om het gezag van de Grondwet te versterken. (21)

De CU wil de "rechten van asielkinderen" een eigen plaats in het vreemdelingenbeleid geven. (16)

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Positief:

De CU stelt voor om het uitzitten van een levenslange gevangenisstraf na 30 jaar te heroverwegen, om te bezien of een vervroegde invrijheidsstelling onder bepaalde voorwaarden mogelijk en wenselijk is. (13) Deze maatregel betekent een verbetering van de rechtspositie van levenslanggestraften in Nederland; momenteel betekent het vonnis "levenslang" echt levenslang.

Vraagteken:

Bij bepaalde misdrijven stelt de CU voor om 'beelden die aan justitie ter beschikking worden gesteld', te publiceren. (12) De Commissie gaat er vanuit dat het bij deze maatregel gaat om de opsporing van bekende maar nog niet aangehouden verdachten. De Commissie wijst op de bestaande reglementen hieromtrent en op het belang dat een dergelijke maatregel niet voorbij gaat aan het recht op privacy van de verdachte en aan de onschuldpresumptie.

D66

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

Ten behoeve van een betere naleving van wet en regelgeving stelt D66 voor om twee nieuwe gerechtshoven op te richten: één op het gebied van het milieu, een Internationaal Milieugerechtshof, de ander op monetair gebied: een Internationaal Financieel Strafhof ter bestrijding van corruptie. (12, 56) De partij maakt zich sterk voor de bestraffing van internationale misdrijven. (54)

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

D66 benoemt mensenrechten, individuele vrijheid en zelfbeschikking als kernwaarden. De partij noemt de rechtstaat een ‘kernprioriteit’ die vrijheid en mensenrechten waarborgt. (51) Vanwege de ‘toenemende dataregistratie en voortschrijdende techniek’ pleit de partij voor maatregelen om het recht op privacy en ‘digitale vrijheden’ beter te beschermen. (47) De partij zegt zich sterk te willen maken voor een humane uitvoering van het VN Vluchtelingenverdrag en verzet zich tegen detentie van minderjarige asielzoekers. (54)

1. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Positief:

D66 stelt ‘pal te staan voor een goede en toegankelijke rechtsspraak’ en stelt een aantal maatregelen voor ter verbetering hiervan zoals behoud van de gefinancierde rechtsbijstand. (52) D66 doet tevens voorstellen ter versterking van de onafhankelijkheid van rechters, zoals het verbeteren van het nevenfunctieregister en de instelling van een onafhankelijke instantie die klachten behandelt. (52)

GroenLinks

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

GL wil burgers het recht geven om wetten door een rechter te laten toetsen aan de Grondwet. (10) Ook steunt de partij het nieuwe College voor de Rechten van de Mens (in oprichting) ‘om de naleving van zowel burgerlijke als de sociaaleconomische mensenrechten in Nederland te bevorderen.’ (30) GL zet zich voorts in om de internationale gemeenschap beter toe te rusten om internationale misdrijven te kunnen bestraffen. (32)

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

Voor GL zijn mensenrechten op veel gebieden het leidend principe, zowel op nationaal als internationaal niveau. (32) In het bijzonder bepleit GL een betere naleving van het VN Vluchtelingenverdrag en een humanere behandeling van asielzoekers en de snelle ratificatie van het VN verdrag voor rechten van mensen met een beperking. (26, 33)

GL doet een aantal voorstellen tegen verschillende vormen van discriminatie, met name van homo’s en lesbo’s onder meer op de arbeidsmarkt, en met betrekking tot immigratie en partnerschap. (28)

GL doet een aantal voorstellen ter verbetering van de privacy, onder meer van patiënten en immigranten en wil een strikte mensenrechtentoets bij cameratoezicht. (28, 31)

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Positief:

GL is één van de weinige partijen die expliciet stelt dat een onafhankelijke rechter ‘sluitstuk’ is van de rechtstaat. In dit kader is de partij vóór een toetsing door de rechter van alle wetten op hun grondwettelijkheid. (10)

GL heeft oog voor de rechten van verdachten en daders zoals blijkt uit haar voorstellen met betrekking tot de bescherming van de privacy van de verdachte, de herziening van de levenslange straf na 20 jaar en de waarborgen van de rechten van de verdachte in de context van de wederzijdse erkenning van strafrechtelijke beslissingen in EU verband. (28, 29)

Vraagteken:

GL bepleit een sterkere rechtspositie van het slachtoffer zonder de expliciete waarborg dat onschuldpresumptie en het recht op een behoorlijk proces van de verdachte niet worden geschonden. (29)

PvdA

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief :

De PvdA stelt zich in te willen zetten voor de naleving van het internationale recht en afspraken en verdragen. (58)

Vraagtekens:

De PvdA bepleit een ‘snelle en adequate’ aanpak van kindermishandeling waaraan ‘wetten en regeltjes’ niet ‘in de weg’ moeten staan. (34) Het belang van het bestrijden van kindermishandeling is evident, maar vanuit rechtsstatelijk oogpunt rijst de vraag op welke ‘wetten en regeltjes’ de partij doelt en waarom deze in voorliggend geval kennelijk buiten werking moeten worden gesteld of genegeerd zouden mogen worden. Op een andere plaats stelt de PvdA voor om de strijd tegen woonoverlast ‘meer regelvrijheid’ te geven en bepleit zij een hardere aanpak van onder meer ‘hufterigheid’. (36, 49) De partij kondigt voorts aan om ‘bureaucratie’ te schrappen bij de politie. (36) De Commissie stelt bij deze voorstellen de vraag in hoeverre de PvdA voldoende rekening houdt met het

rechtsstatelijk belang van een voorspelbare en regelgeleide overheid. De rechtsstaat schrijft immers voor dat de burger er ook op moet kunnen vertrouwen dat de overheid zich bij de bestrijding van allerlei misstanden aan de eigen regels houdt en haar handelingen administreert. Dat vraagt ook om een heldere definitie van de misstanden die worden bestreden. Welke gedragingen vallen onder 'hufferigheid'?

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De PvdA wil van gelijkheid op basis van sekse en seksuele voorkeuren een speerpunt maken. De partij wil artikel 1 van de Grondwet uitbreiden om hiermee 'seksuele geaardheid toe te voegen aan de lijst van kenmerken van mensen waarop je niet ongelijk mag worden behandeld'. (31) Het partijprogramma bevat voorts enkele voorstellen om de discriminatie van 'minderheden' en immigranten tegen te gaan. (31,32) De PvdA staat 'pal' voor het VN Vluchtelingenverdrag en is tegen detentie van minderjarige asielzoekers. (33) De partij wil het VN verdrag voor rechten van mensen met een beperking ratificeren. (46)

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Vraagtekens:

De PvdA staat 'pal achter slachtoffers' en wil daders 'flink' aanpakken. (35) In dat kader wil de partij aan het slachtoffer 'een volwaardige plaats te geven bij de berechting van de dader'. (36) Te dien aanzien merkt de Commissie op dat een verdachte op het moment van berechting nog geen dader is en ook nog geen dader mag worden genoemd. De PvdA licht niet toe op welke wijze de onschuldpresumptie ten gunste van de verdachte en het recht op toegang tot een onafhankelijke en onpartijdige rechter in dit kader gewaarborgd blijven.

PvdD

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

De PvdD dringt aan op beter naleving van internationale afspraken op het gebied van vluchtelingen, landmijnen en clustermunition en van biodiversiteit en milieu. (27, 29) De partij stelt de oprichting voor van een Internationaal Milieugerechtshof. (28)

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De PvdD stelt dat veiligheid en gelijkheid van burgers gewaarborgd dienen te worden en dat een inperking van rechten – met name het recht op privacy, informatie en demonstratie – slechts in uiterste gevallen mag plaatsvinden. (31, 32) De partij formuleert een aantal maatregelen ter bescherming van privacy, onder meer met betrekking tot het internet, reizen en bankgegevens. De PvdD zegt zich krachtig op te willen stellen tegen elke vorm van discriminatie. (31)

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Positief:

De PvdD wil de toegang tot de onafhankelijke rechter vergroten ‘via betere rechtshulp voor mensen met beperkte inkomens.’ (32)

Vraagteken:

De PvdD is een voorstander van uitbreiding van het spreekrecht voor slachtoffers zonder aan te geven hoe ver het daarbij wil gaan en op welke wijze de rechten van de verdachten in dat kader gewaarborgd blijven. (33)

PVV

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

Hoewel de PVV zich onmiddellijk uit de EU wenst terug te trekken en daartoe allerlei voorstellen formuleert, blijkt niet dat zij zich niet aan bestaande, voor Nederland geldende, Europese regels wenst te houden.

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De PVV is van mening is dat ‘mensenrechtenbeleid de aandacht krijgt die het verdient’ en geeft aan dat de vrijheid van meningsuiting beter gewaarborgd dient te worden. (49, 27)

Vraagtekens:

De PVV stelt voor jaarlijks slechts een bepaald quotum asielzoekers toe te laten. (37) Hierbij kan het recht op asiel, zoals onder meer vastgelegd in mensenrechtenverdragen en het VN Vluchtelingenverdrag, mogelijk geschonden worden nadat de 1000ste asielzoeker zich in Nederland heeft gemeld.

De PVV wil dubbele nationaliteit van leden van de regering, het parlement, Provinciale Staten, 'etc' verbieden. (29) Mensen met een dubbele nationaliteit hebben volgens de partij geen stemrecht. (37) De Commissie acht deze voorstellen alleen al uit een oogpunt van gelijkheid onbillijk ten opzichte van landgenoten die onmogelijk van hun tweede nationaliteit af kunnen.

Negatief:

Op een aantal gebieden doet de partij voorstellen die een ernstige inbreuk betekenen op het in de Grondwet verankerde gelijkheids- en non-discriminatiebeginsel. De PVV zegt 'geen centimeter' ruimte te willen geven aan de islam in Nederland. (26) De partij maakt onderscheid tussen Nederlanders en niet Nederlanders, tussen moslims en niet moslims, mensen met en zonder werk, mensen met en zonder boerka en mensen die goed en 'belabberd' Nederlands spreken, zonder overigens in die categorieën enige nadere precisering aan te brengen. (25, 26, 37, 45) Het is vooral het islamitisch volksdeel dat, als het aan de PVV ligt getroffen zal worden door een reeks discriminerende maatregelen: de PVV wil de bouw van moskeeën en minaretten verbieden, islamitische scholen sluiten, het dragen van islamitische kledij verbieden en de islamitische hoofddoek fiscaal belasten, de Koran verbieden, en een immigratiestop invoeren voor mensen uit islamitische landen. (25, 26, 37) Deze voorstellen zijn evident in strijd met een aantal Nederlandse grondrechten (zoals het recht op vrijheid van godsdienst, het recht op vereniging, het recht op een vrije meningsuiting en het verbod op discriminatie) en voor Nederland geldende mensenrechten die zijn neergelegd in verdragen waarbij Nederland partij is.

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Vraagtekens:

De PVV stelt voor om na drie veroordelingen ter zake van zware geweldsmisdrijven levenslang op te leggen ('three strikes you're out'). (31) Voorts introduceert de PVV het begrip 'groepsaansprakelijkheid' ('Deel van het tuig, dan ook de straf'). (33) Deze voorstellen kunnen een schending zijn van het recht van de verdachte op een eerlijk proces en het in het Nederlandse strafrecht gangbare 'geen straf zonder schuld beginsel'. De PVV stelt ook voor om foto's van misdadigers op het internet te plaatsen. (33) Ongeclausuleerd en zonder duidelijk opsporingsdoel kan de maatregel de onschuldpresumptie en het recht op privacy schenden.

SGP

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Vraagteken:

De SGP schrijft dat Europese regels "geen belemmering" mogen vormen voor een eigen immigratie- en asielbeleid. (35) Dit roept de vraag op of dit betekent dat de Nederlandse overheid op dit dossier Europese regels mag negeren. Dat zou tot rechtsonzekerheid leiden en tot inbreuk op fundamentele rechten die bescherming vinden in Europese verdragen.

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De SGP wil de vrijheid van onderwijs versterken. (11)

Negatief:

De SGP schrijft dat het dwars in gaat 'tegen de heersende gelijkheidsideologie'. (9) Dat betreft vooral de gelijkheid in relatie tot de vrijheid van godsdienst want de partij is tegen de 'radicaal-seculiere mening dat de staat neutraal moet zijn' en 'de Bijbelse boodschap is het hart van de SGP'. In dit kader staat de partij een ongelijke behandeling toe op grond van seksuele geaardheid waar zij het homohuwelijk wil afschaffen en de bestaande mogelijkheid tot adoptie door homoparen categorisch 'afwijst'. (13) Hiermee gaat de partij in tegen het rechtsstatelijk gelijkheidsprincipe.

Negatief:

De vrijheden die christenen zouden moeten toekomen, gunt de SGP niet of nauwelijks aan moslims. De SGP pleit in dit kader onder meer voor ‘grote terughoudendheid’ ten aanzien van de bouw van moskeeën en stelt dat oproepen vanaf de minaretten moeten worden tegengegaan, zonder overigens aan te geven op welke wijze daar invulling aan moet worden gegeven. (10)

3. Toegang tot de onafhankelijke rechter

Vraagteken:

De SGP schrijft dat bij de opsporing van ‘criminelen en terroristen [...] de belangen van de slachtoffers en de samenleving zwaarder wegen dan het recht op privacy van de daders’. (21) Hoewel er situaties denkbaar zijn waarin de belangen van slachtoffers prevaleren boven die van de verdachte en/of dader, lijkt de SGP hier te miskennen dat ten tijde van de opsporing verdachten van strafbare feiten nog allerminst kunnen worden aangemerkt als ‘daders’. Met deze formulering lijkt de SGP mensen die in de opsporingsfase bij politie en justitie in beeld komen het recht op privacy categorisch te willen afnemen – een nadere toelichting ontbreekt – hetgeen een inbreuk kan betekenen op de rechten van de verdachte.

SP

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Positief:

De SP stelt voor dat de Wet Openbaarheid Bestuur (WOB) wordt uitgebreid om informatie van de overheid toegankelijker te maken. (12)

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De SP maakt zich sterk voor het recht op privacy. (12, 29)

De SP geeft prioriteit aan bestrijding van discriminatie op basis van onder meer godsdienst en seksuele geaardheid op de arbeidsmarkt. (13) De partij spreekt zich uit tegen het opsluiten van asielzoekers. (14, 15)

3. Toegang tot de onafhankelijk rechter

Positief:

Voor de SP blijven justitie, gevangenis en politietaken de volledige verantwoordelijkheid van de overheid. (27) De SP wenst de toegang tot de onafhankelijke rechter te garanderen. (27, 28)

Vraagtekens:

Slachtoffers van mensenhandel verdienen volgende SP ‘maximale bescherming’ en een ‘permanente verblijfsvergunning’ als zij bereid zijn te getuigen tegen de handelaars. (14) De Commissie merkt hierbij op dat een dergelijke maatregel de waarheidsvinding kan helpen maar tekent hierbij ook aan dat de maatregel valse aangiftes in de hand kan werken en de waarheidsvinding juist geweld aandoen. Bovendien zou de maatregel een inbreuk kunnen maken op het recht van verdachte op een behoorlijk proces.

VVD

1. Een voorspelbare en regelgeleide overheid

Vraagteken:

De VVD wil ‘kansarme immigratie verder terugdringen’. (48) Hiertoe stelt de partij voor om EU regels die dit streven hinderen ‘minder of niet van toepassing’ te verklaren. (7) De Commissie stelt hierbij de vraag in hoeverre dit voorstel in overeenstemming is met het rechtsstatelijke uitgangspunt, zoals ook door de VVD is geformuleerd, dat de overheid ‘een betrouwbare partner [moet] zijn die gemaakte afspraken nakomt en regels handhaaft.’ (40)

2. Elementaire rechtsbescherming

Positief:

De VVD staat een betere bescherming voor tegen discriminatie op basis van sekse en seksuele voorkeur. (46)

Voor de VVD is de bescherming van privacy van groot belang en de partij doet een aantal voorstellen ter verbetering van privacy, onder meer op het internet en in de zorg. (45)

Vraagtekens:

Op het gebied van migratie stelt de VVD enkele maatregelen voor die het mensenrecht op een familie- en gezinsleven zouden kunnen beperken. Volgens de VVD zouden huwelijksmigranten slechts mogen worden toegelaten als zij ouder dan 24 zijn, 'naar Nederlandse maatstaven voldoende zijn opgeleid en de Nederlandse taal in woord en geschrift beheersen' en over een inkomen beschikken van minstens 120 procent van het minimumloon. (49) De Commissie vraagt zich in dit kader af in hoeverre in het bijzonder de opleidings- en taaleisen zich verdragen met voor Nederland geldende mensenrechten en in hoeverre de VVD voornemens is om deze eisen aan alle huwelijksmigranten (hetzij binnen, hetzij buiten de EU) gelijkelijk op te leggen. Bij het voorstel van de VVD om het recht op bijstand op te heffen voor mensen die de Nederlandse taal niet goed beheersen (47) stelt de Commissie de vraag wanneer sprake is van 'niet goed' genoeg en of een dergelijke formulering niet tot willekeur in de uitvoering kan leiden. Bovendien meent de Commissie dat dit voorstel in strijd kan komen met het rechtsstatelijk gelijkheidsbeginsel (artikel 1 Grondwet), gelet op het grote aantal laaggeletterden (autochtoon en allochtoon) dat Nederland rijk is.

3. Toegang tot de onafhankelijk rechter

Positief:

De VVD is voor een 'Zo Snel Mogelijke' afhandeling van strafbare feiten en het ten uitvoer leggen van straffen. (42)